

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אמר ויום העצמאות, תשס"ח
מספר 755

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ענייני יום העצמאות*

יום העצמאות זכה בשנים האחרונות שתיכתב עליו ספרות הבאה לתעד מנהגים, השקפות, דרשות ודברי הגות, ונראה שיש בזה כדי לחזק את מעמדו.¹ להלן דברים אחדים בעניינינו שנתחדשו לנו לאחרונה.

א. התאריך: ה' באייר יכול לחול ביום שני, רביעי, שישי ושבת. בכנסת נקבע שכשהוא חל ביום ששי או בשבת יוקדם יום העצמאות ליום חמישי כדי למנוע חילול שבת. אשר לתפילות: הרב שלמה גורן (1917-1994) פסק שכשחל ה' באייר בשבת יש לומר את כל התפילות שנקבעו ליום העצמאות בליל שבת ובשבת, כי המאורע של ההכרזה על מדינת ישראל היה בה' באייר. אבל הרב יעקב אריאל סבר שכשיום העצמאות מוקדם ליום חמישי, יש להקדים גם את תפילות החג.² כשחל יום העצמאות ביום שני, יום הזיכרון לחללי צה"ל חל ביום ראשון. והנה, כיוון שרוב טקסי האזכרות נערכו בעבר במוצאי שבת, חוללה השבת במקומות רבים בהכנות לטקסים אלה. בשל כך החליטה ממשלת ישראל בשנת תשס"ד לדחות את יום הזיכרון ליום שני, ה' באייר, ואת יום העצמאות ליום שלישי, ו' באייר.³ הרב גורן נפטר בתשנ"ה ולא הן במקרה כזה, ואילו הרב אריאל פסק בעקבות החלטת הממשלה ועל-פי שיטתו הנ"ל שיש להעביר את תפילות החג ליום שלישי, ו' באייר. אחד מנימוקיו היה: המנדט הבריטי הסתיים ב-15 במאי, כלומר בליל שבת, ו' באייר

* המאמר מוקדש לעילוי נשמת חמי ר' רפאל בשן ז"ל, שקבע מדי יום עתים לתורה ותרם רבות לביטחון המדינה. נפטר בו' בניסן תשס"ח.

¹ א' ארנד, **פרקי מחקר ליום העצמאות**, ירושלים תשנ"ח; הנ"ל, "השלמות", **דרך אפרתה**, ח (תשנ"ט), עמ' 107-130; הנ"ל, "ציצים ופרחים על יום העצמאות", **קובץ הציונות הדתית** (בעריכת ש' רוז), ירושלים תשס"א, עמ' 649-659; הנ"ל, "פכים קטנים על יום העצמאות", **דף שבועי** לפרשת במדבר תש"ס (מס' 343); הנ"ל, "יום העצמאות בתקנות בתי הכנסת", **מפרות האילן על המועדים** (בעריכת א"א פרימר ורחל הכהן), רמת גן תשס"ד, עמ' 403-406; הנ"ל, "הרב שלמה יוסף זיון ויום העצמאות", **דף שבועי** לפרשת קדשים ויום העצמאות תשס"ה (מס' 599); ר"ש כ"ץ, "הרבנות הראשית ויום העצמאות", **הרבנות הראשית לישראל שבעים שנה לייסודה** (בעריכת א' ורהפטיג ור"ש כ"ץ), ירושלים תשס"ב, עמ' 804-959.

² ראו: **פרקי מחקר** (לעיל הערה 1), עמ' 120-126, 134; **דרך אפרתה** (לעיל הערה 1), עמ' 126-127.

³ ראו: ר"י מצגר, "בדין דחיית יום הזכרון ויום העצמאות", כ' שבט תשס"ד, מתוך: www.yeshiva.org.il. לאחר החלטה זו נמצא שיום העצמאות נחגג בה' באייר רק כשהוא חל ביום רביעי. היה מי שהצטרף על הזות יום העצמאות גם כשהוא חל ביום שני. ראו ר"י רוזן, "יום העצמאות המתנדנד", **הצופה**, ט' באייר תשס"ד, עמ' 14. אך יש אומרים: אדרבה, הזזות אלה מעידות על עצמאות עם ישראל בארץ ישראל, ומתאים הדבר ליום העצמאות.

תש"ח, ורק כדי למנוע חילול שבת הוקדמה הכרזת המדינה לערב שבת, ה' אייר; נמצא שהתאריך הפורמאלי שבו הייתה המדינה 'צריכה' לקום הוא ו' באייר ולא ה' באייר.⁴

מתפללי בית הכנסת 'קוממיות אברהם', שבו התפלל הרב גורן, ניצבו לפני בעיה:⁵ כשיום העצמאות הוקדם הם נקטו כדעת רבם והתפללו את תפילות החג בה' באייר. אך כשיום העצמאות נדחה ביום אחד, נמצא שה' באייר הוא יום הזיכרון, שאין ראוי לערוך בו תפילה חגיגית. הנהלת בית הכנסת חילקה למתפללים דף ובו 'סדרי יום הזיכרון לחללי צה"ל ויום העצמאות תשס"ד'. סדרים אלה נקבעו לאחר התייעצות ההנהלה 'בפוסקים וגדולי תורה המקובלים עלינו', הלוא הם הרב ישראל-מאיר לאו, הרב שלמה דייכובסקי והרב מיכה הלוי. המתכונת שנקבעה הייתה לקיים את סדרי יום העצמאות בה' באייר בכמה סייגים: ביום ראשון, ד' באייר, בשעה 19:15 תהא "התכנסות לתפילת חג, תפילת ערבית, ברכת שהחיינו ואמירת הלל שלם בשם ומלכות. אמירת ההלל תסתיים קודם לתחילתו הפורמלית של יום הזיכרון – שעה 20:00". ביום שני, ה' באייר, בתפילת שחרית "ייאמר הלל בברכה אולם ללא שירה מתוך כבוד לנופלים במערכות ישראל". ביום שני בערב תהא תפילת ערבית חגיגית, "לאחר התפילה ייאמרו פרקי התהילים הכלולים בהלל". וביום שלישי בבוקר "לא ייאמר תחנון ויאמרו פרקי התהילים הכלולים בהלל".

ב. סדרי התפילה: הרב שלמה-יוסף זוין (1886-1978) נהג להתפלל ביום העצמאות בבית הכנסת 'בית יהודה' שבמוסד הרב קוק, שבו התפלל הרב יהודה-לייב מיימון, ושמע שם הלל בברכה ו'שהחיינו'. לעתים נשא שם הרב זוין דרשה קצרה בסוף התפילה.⁶ שמעתי מהרב ישעיהו הדרי שבדרשה אחת אמר הרב זוין: מהו "ספק ברכות להקל"? להקל על הלב. יש להקל על הלב שכל כך רוצה לברך, ולכן יש לאפשר לו זאת.

בעניין ההלל מסופר על הרב ראובן מרגליות (1899-1970) שפעם אחת, כשהגיע החזן ביום העצמאות למקום אמירת ההלל ולא אמרו אלא המשיך כרגיל באמירת תחנון, ניגש הרב מרגליות לחזן, נטל ידו ו'הזיזו' מעמוד התפילה בתקיפות. הדיין הרב יונה הוכמן ניגש מיד לעמוד ואמר את ההלל כתקנת הרבנות הראשית בשמחה ובהתלהבות.⁷

עוד בעניין סדרי התפילות: בישיבת "קול תורה" בירושלים לא אמרו הלל ביום העצמאות אך גם לא אמרו תחנון.⁸ השקפה דומה מעט הייתה לרב יוסף קאפח (1917-2000): הוא סבר שיש להודות לה' על יום העצמאות אך לא באמצעות הלל, שכן לאמירתו צריך סמכות מיוחדת שתתקן זאת. מכל מקום הוא לא אמר תחנון ביום זה.⁹

ג. תורה במדינת ישראל: ר' אברהם שפירא (1911-2007) ביקש מדי שנה בערב יום העצמאות מעוזריו שיבדקו מה המספר המעודכן של התלמידים לומדי התורה במדינת ישראל, והקפיד לקבל את הנתונים בערב החג. כשביררו מדוע, השיב: "כדי ללמד זכות על ישראל". ואכן, מדי שנה, בשיחת יום העצמאות בישיבת "מרכז-הרב" היה מזכיר את עולם התורה הפורח במדינת ישראל ומשבח אותה.¹⁰

ד. ספר תורה "קוממיות": המחלקה להנצחת החייל ומשרד הדתות יזמו בשנת תשי"ד כתיבת ספר תורה שעליו נכתב "קוממיות" לזכר חללי מלחמת השחרור. טקס סיום כתיבת הספר נערך בהר ציון ביום הזיכרון לחללי צה"ל בהשתתפות נשיא המדינה, רבנים, שרים והורים שכולים. לספר

⁴ ר"י אריאל, "יום העצמאות שנדחה", הצופה, ב' אייר תשס"ד, עמ' 11.

⁵ תודתי לר"י זולדן שהסב תשומת לבי לנושא זה.

⁶ ראו מאמרנו בהערה 1 על הרב זוין ויום העצמאות.

⁷ ד"ר דודן, אתחלתא היא, א, ירושלים תשס"ו, עמ' שח. ראו עוד פרקי מחקר (לעיל הערה 1), עפ"י המפתח, ערך "ויכוחים"; דרך אפרתה (לעיל הערה 1), עמ' 111. בספרו של דודן מובאות עדויות על היחס החיובי של גדולי ישראל לצינונות ולהקמת המדינה.

⁸ וראו תשובתו החריפה של רש"ז אויערבך (1910-1995) לתלמידיו שתמהו על אי-אמירת תחנון בישיבה ביום זה: י' אליהו, שיחות ליום הכפורים מעובדות על פי שיחות ר"א הלוי נבנצל, ירושלים תשס"ה, עמ' רמג. תודתי לר"ג קרוטהמר על ההפניה.

⁹ ח' סרי, "מורנו ורבנו הרב יוסף קאפח זצ"ל: שיטה, חשיבה ומידות", ספר זכרון לרב יוסף בן דוד קאפח (בעריכת ז' עמר וח' סרי), רמת גן תשס"ו, עמ' 63. התנגדויות לאמירת הלל ביום זה בעולם החרדי ראו פרקי מחקר (לעיל הערה 1), עפ"י המפתח. וכן: ר"ד רוזנברג, שו"ת מנחת דוד, ב, ברוקלין תשמ"מ, סי' מב סע' ג.

¹⁰ ש' דורון, "צנוע ותיקף", מקור ראשון, כג תשרי תשס"ח, יומן, עמ' 7.

הוכנה פרוכת שבמלאכת הרקמה שלה השתתפו אימהות שכולות. הספר נשמר בבית הכנסת שבהר ציון, וביום הזיכרון וביום העצמאות נהגו לקרוא בו בפרשת השבוע.¹¹ ה. צפייה במצעד: היו מרבני ישראל שהקפידו לצפות במצעד הצבאי שהתקיים ביום העצמאות. הרב עמרם קורח (1871-1952), רבה האחרון של תימן, נהג ביום העצמאות לחזות במצעד הצבאי, ובעת הצפייה התפלל להצלחת ידי המגינים. הרב ישראל זאב גוסטמן (1910-1991), אחרון דיני וילנה, שעלה לארץ ישראל בשנת 1971, הקפיד אף הוא לצאת עם משפחתו ולחזות במצעד הצבאי ברחובות ירושלים אף שהמעמד לא הצטיין בצניעות יתרה. והוא הסביר: "מי שאיבד ילדים בשואה הולך לראות ילדים יהודים ברחובות ירושלים". גם הרב שמואל בנימין הרלינג (1936-2000) הטריח עצמו לתל אביב לצפות במצעד, כאמרו שבילדותו בכוקבינה אסור היה ליהודים להביט בחיילים שצעדו ברחוב, ובארץ ישראל, כשיש צבא ואפשרות להילחם וכמובן להתכונן בצבא צועד, יש להעריך ולהחשיב אפשרות זו.¹²

ו. תפילה לשלום המדינה: הרב שלמה מן-ההר (1911-2000), רבה של שכונת בית-וגן בירושלים, הקפיד שתיאמר התפילה לשלום המדינה מדי שבת בשבתו בבית הכנסת 'מגדל' שבו כיהן. בערוב ימיו עבר להתפלל בבית כנסת 'סוכטשוב', והיה אומר גם שם בכל שבת תפילה זו. בשל כבודו אפשרו לו לאמרה שלא כמנהגם.¹³ יש בעובדה זו כדי ללמד על חשיבותה של התפילה לשלום המדינה בעיניו.

ז. לוח 'דבר בעתו': כידוע, המגזר החרדי מתנגד למנהגי יום העצמאות או מתעלם מהם.¹⁴ הדבר בולט בלוח השנה המרשים והמקיף מכולם היוצא במדינת ישראל, לוח 'דבר בעתו' בעריכת הרב מרדכי גנוט, המופיע מדי שנה משנת תשמ"ו. בלוח זה מפורטים הלכות ומנהגים של כל יום מימות השנה, זמני היום, מתכונת הלימודים היומיים, ימי יארציית של גדולי ישראל, עצות בענייני בריאות, היגינה, התרעות מפני סכנות ועוד. מדי שנה המחבר מעדכן את הלוח ומוסיף מנהגים וימי יארציית וכו' על-פי מכתבים והשלמות מקוראיו, כשהוא מציין כל דבר בשם אומרו. בשנים האחרונות הלוח מונה יותר מ-1300 עמודים.

אמנם בלוח זה מוזכרים פעולות טרור אחדות או אירועים מעטים שנפלו בהם חיילי צה"ל,¹⁵ אך מלבד אלה נעדרים ממנו אזכורים של דברים המזוהים עם העולם הציוני-דתי: ימי יארציית של גדולי ישראל שהיו גם ציונים (הרא"ה קוק, ר"א הרצוג, ר"ד הכהן 'הנזיר' ואחרים); ימים שנקבעו לזכר חללי השואה ('י בטבת, כ"ז בניסן), חללי צה"ל ('ד' באייר), חללי צה"ל שמקום קבורתם לא נודע ('ז באדר), יום העצמאות ('ה' באייר) ויום ירושלים ('כ"ח באייר). בלוח מוקדשים עמודים שלמים לפורים סרגוסה החל ב"ז בשבט (אירוע שהתרחש בראשית המאה ה"ט) ולפורים דופצינא שחל בכ"ד בתמוז (אירוע בשנת תקל"ט). אבל ההכרזה על הקמת המדינה נזכרת רק במסגרת עצה טובה להיזהר מאלימות הערבים ב'יום הנפכה' (15 במאי),¹⁶ ויום ירושלים נזכר

¹¹ ראו: המחלקה להנצחת החייל: סקירה על פעולותיה מראשיתה ועד היום (ללא שם המחבר), תש"ך, עמ' 17; ש"ז כהנא, אגדות לחגי ישראל ומועדיו, ירושלים תשל"ז, עמ' 107-108.

¹² אתחלתא היא (לעיל הערה 7), עמ' רי; נ' פרל, נקיי הדעת, סוסיא תשס"ה, עמ' 304; י' שורק, איש ימינך: חייו ודרכיו של הרשב"ב הרלינג הי"ד, עפרה תשס"ה, עמ' 116 (ושם עמ' 204-205 על יחסו ליום העצמאות). וראו עדותו של ר"ש מן-ההר בתוך: פועה שטיינר, ההר הטוב הזה: חייו ופועלו של הרשב"ב מן-ההר, ירושלים תשס"ח, עמ' 442. עוד על המצעד ראו פרקי מחקר (לעיל הערה 1), על-פי המפתח.

¹³ ההר הטוב הזה (לעיל הערה 12), עמ' 520. על תפילה זו ראו פרקי מחקר (לעיל הערה 1), עפ"י המפתח; דרך אפרתה (לעיל הערה 1), עמ' 122-125.

¹⁴ ראו למשל: פרקי מחקר (לעיל הערה 1), על-פי המפתח (בערך 'חרדים').
¹⁵ בד' שבט נזכרת נפילת הל"ה בדרך לגוש עציון והיעלמות הצוללת 'דקר', ובלוח תשס"ח צוין בד' אייר 60' שנה לנפילת גוש עציון. וראו כ"ג בניסן, י"א באייר.

¹⁶ כך נאמר שם: "חמירתא סכנתא: הפלשתים מציינים היום את 'יום הנכבה' (=האסון), יום ההכרזה על הקמת מדינת ישראל לפי התאריך הלועזי בתהלוכות אלימות ובעצרות שיסוי. בשנים האחרונות היה יום זה והימים שלאחריו ימי התנגשות דמים. שומר נפשו ירחק גם מהם".

בשולי הנאמר על כ"ח באייר במסגרת עצה לבאים למזרח ירושלים.¹⁷ נקווה שבעתיד יתוקן המעוות, והנושאים הנזכרים יופיעו בלוח חשוב זה.

ד"ר אהרן ארנד
המחלקה לתלמוד

---

¹⁷ כך נאמר שם: "חגיגות יום ירושלים' מקשות על התחבורה בעיר בכלל ובעיר העתיקה בפרט. החכם עיניו בראשו לכלכל צעדיו בתבונה בנסעו להתחנן בכותל המערבי, בהר הזיתים, בנבי סמואל ובהר ציון. עליו לוודא תחילה אלה רחובות נסגרים ובאיזו שעה. כך ינצל מטירוף-דעת בהמתינו לשוא בחוסר-אונים".